

MERKEZİ YAYLALARA BİR ÖRNEK; BİLBİLAN YAYLASI

A Sample to Central Higt Plateau; Bilbilan Higt Plateau

Yrd.Doç.Dr. Mehmet Tuncer RIZVANOĞLU

ÖZET

Doğu Karadeniz Bölümü ile Erzurum- Kars Bölümü arasında sınır oluşturan Yalnızçam Dağları Türkiye'nin en verimli yaylarından biri olan Bilbilan (Bülbülhanları) Yaylasına ev sahipliği yapmaktadır. Arazinin aşırı engebeli olup ormanlık alanların geniş yer tuttuğu yaylacılığın zorunlu bir ekonomik faaliyet olarak ortaya çıktığı yörede ortalama 2400 m. yükseltideki bu yayla, onlarca yaylanın merkezi konumundadır

Son 30-40 yıllık sürede yaşanan aşırı göçler nedeniyle yaylacılık faaliyetleri eski ye nazaran daha az yapılmaktadır. Yakın zamana kadar hemen hemen her ailenin yaz aylarında çıktığı köylere ait yaylaların birçoğu günümüzde terk edilmiş durumdadır. Yaylacılık faaliyetlerinin azalmasında besi hayvancılığının az da olsa yaygınlaşmaya başlamasının da payı bulunmaktadır. Bunlara rağmen bu yörede hayatını devam ettiren insanlar için yaylacılık faaliyetleri günümüzde dahi oldukça cazip gelmektedir. Tarımsal alanların darlığı ve elde edilen gelirin düşük olması nedeniyle hayvancılık yapmak zorunda olan bölge insanı yaz aylarında uzun süre yeşil kalabilen subalpin ve alpin çayırları hayvanların otlatma alanı olarak kullanmaktadır. Böylece üretimdeki girdi maliyetleri düşürülmekte daha fazla gelir elde edilmeye çalışılmaktadır.

Artvin ve Ardahan'da eskiye nazaran azalan yaylacılık faaliyetlerine rağmen Bilbilan Yaylası gittikçe daha fazla önem kazanmaktadır. Bunda merkezi yayla konumunda olmasının yanı sıra üstlendiği ticari fonksiyonunun da payı bulunmaktadır. Daimi yerleşme için çok sayıda konut ve hanın bulunduğu yaylaya Derehanları yaylası adı da bu nedenle verilmiştir. Yaz aylarında her cumartesi günü çevredeki yayla, il ve ilçelerden canlı hayvan alım ve satımı için çok sayıda insanın geldiği Bilbilan Yaylası büyük bir pazar alanına

· Erzurum Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü.

Dergiye Müracaat Tarihi: 31.03.2017

dönüşmektedir. Artvin ile Ardahan arasındaki en kısa karayolunun yayla içerisinden geçiyor olması da yayladaki ticari aktiviteyi artırmakta hafta olarak adlandırılan cumartesi günleri Bilbilan Yaylasında panayır havasında geçmektedir. Son yıllarda söz konusu karayolunun standardının yükseltme çalışmalarına büyük önem verilmektedir. Yolun tamamlanmasıyla Bilbilan Yaylasına ulaşım daha kolay olacağı için var olan öneminin daha da artacağı kuşkusuzdur.

Anahtar Kelimeler: Bilbilan, Yaylacılık, Hayvancılık, Yayla yerleşmesi, Panayır.

ABSTRACT

Yalnızçam mountains, forming the border between Eastern Black Sea division and Erzurum-Kars division, host Bilbilan (Bülbülhanları) High Plateau which is among the most fertile plateaus of turkey. In the region where the forest covers most of the uneven terrain and transhumance activity is an obligatory economical activity, this high plateau with its altitude of 2400 m. Is the centre for dozens of plateaus.

Because of the immigration occurred in the last three or four decades, transhumance decreases. Today most of plateaus where almost all rural families visited during summer are somehow abandoned. Also expanding livestock fattening has an important role on the decrease of transhumance activity. However, transhumance activity is still an allure for those living in the region. The people in the region, with an obligation of being directed to animal breeding as a result of deficiency of arable land and low income, use sub-alpin and alpin pastures, which remains green most of the year, as grassy areas for their animal. As a result, input costs are decreased and more income is expected.

In spite of decreasing transhumance activities of Artvin and Ardahan, Bilbilan High plateau gets more and more importance. It is also a factor that it is a central one and has commercial function rather than being an ordinary plateau. The plateau is also called as Derehanları as it has many housing and road house facilities. In summer, Bilbilan High plateau becomes a grand bazaar especially on Saturdays when many people come there from surrounding plateaus, cities and provinces for livestock trade. The plateau also has the advantage of having the shortest road between Artvin and Ardahan through itself which makes it an active livestock open-market during Saturdays which are called as 'the week'. In last years the road is being re-constructed. After re-construction of the road finishes, Bilbilan high plateau will be more accessible and undoubtedly this will make it more important.

Key words: Bilbilan, Transhumance activity, livestock, plateau settlement, open-market.

1.GİRİŞ

Karadeniz Bölgesi'nin Doğu Karadeniz Bölümü'nde yer alan Ardanuç, doğal çevre ve beşerî çevre özellikleri itibariyle Doğu Anadolu Bölgesi ile Karadeniz Bölgesi arasında geçiş özelliği taşımaktadır. Yalnızçam Dağları'nın Çoruh Vadisi'ne doğru alçalan yamaçlarında kurulu olan Ardanuç İlçe merkezi, Artvin İline bağlı küçük bir kasaba yerleşmesidir. Kuzeyden ve batıdan Artvin merkez ilçe ile kuzeydoğusundan Şavşat, doğudan Ardahan güneyden ise Erzurum ile sınırlanan Ardanuç yaklaşık 990 km² yüzölçümüne sahiptir. Deniz seviyesinden 500 metre kadar yükseltideki ilçe merkezi, idarî açıdan kendisine bağlı 49 köy yerleşmesine sahiptir. 2016 yılı ADNKS (Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi) verilerine göre 5527 kişisi ilçe merkezinde, 5217 kişisi köy ve beldelerde olmak üzere toplam 10744 kişinin yaşadığı ilçede, aritmetik nüfus yoğunluğu yaklaşık 11 dir.

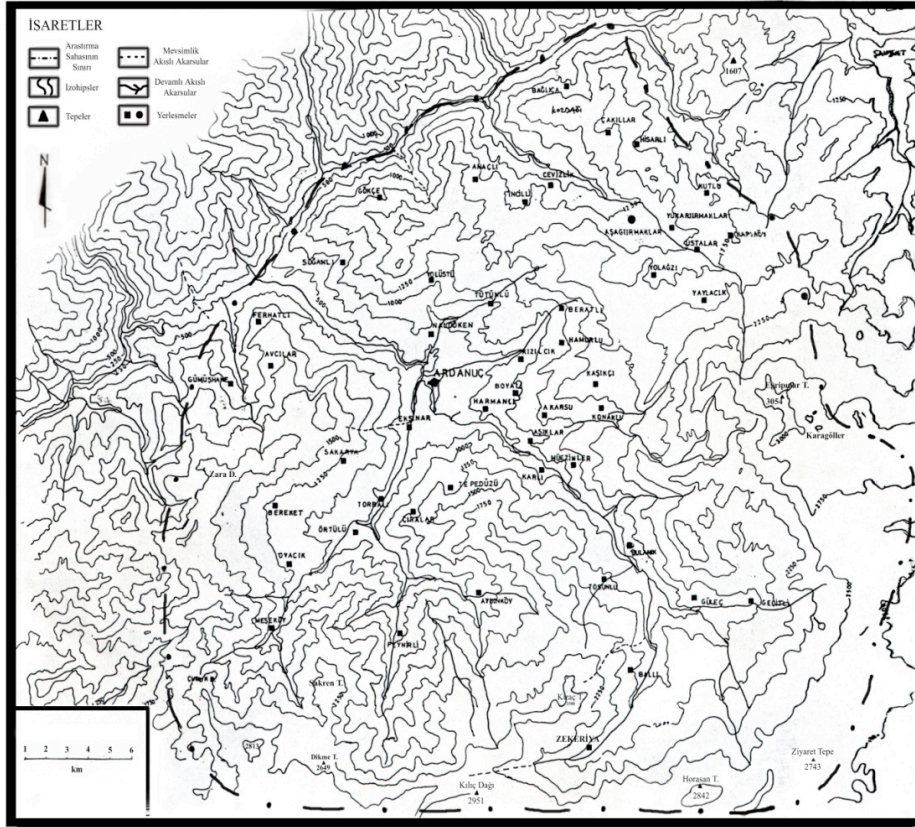

Foto 1. İlçe merkezinden bir görüntü.

Tarihi ve ekonomik bir olgu olarak ortaya çıkan hayvancılığa dayalı yaylacılık faaliyetleri, günümüzde eskiye nazaran giderek daha az önem göstermektedir. Bununla birlikte hayvancılık faaliyetleri yöre insanı için önemli bir ekonomik olarak ön plana çıkmaktadır. Ardanuç ve çevresindeki nüfus miktarı son yıllarda bariz bir şekilde azalmakta, daha az kişi yaylacılık faaliyetlerine katılmaktadır. Yakın zamana kadar köylerdeki ailelerin tamamına yakının katıldığı bu faaliyet, yüksek kesimlerdeki birkaç köy yerleşmesi hariç çoğu köy yerleşmelerinde birkaç ailenin katıldığı bir faaliyet durumundadır. Bununla

(YILMAZ ve Diğ.,1998:28). Anadolu'nun kuzey kıvrım dağlarının doğu bölümünü oluşturan Doğu Karadeniz Dağları; batıda Aşağı Kızılırmak Havzasından başlar doğuda Gürcistan sınırlarına kadar yaklaşık 500 km. uzunluğunda bir kuşağı oluşturur (SEVER, 2001:44).

Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü ve Harita Genel Komutanlığı (HGK) ile diğer araştırmacılar tarafından hazırlanan Türkiye deprem bölgeleri haritasında, araştırma sahasının büyük bir kısmı üçüncü derecede deprem riski taşıyan sahalarda içinde gösterilmiştir. Öte yandan, sahanın önemli dağlık kütlelerinden olan Yalnızçam Dağları'nın güney yamaçları ikinci derecede deprem riski taşıyan sınırlar içinde kalmaktadır (SEVER, 2001:50).

Harita 2 . Topografya Haritası.

Araştırma sahasının ana yeryüzü şekilleri sistematik olarak; yüksek dağlık alanlar, tepelik alanlar, vadiler şeklinde ayrılabilir. Yörenin ana jeomorfolojik şekilleri ise

fizyonomik bakımdan, dağlar, parçalanmış platolar, dar ve keskin sırtlar üzerindeki yüzeyleri, aşınım artığı tepeler ve genellikle tabansız olan genç vadilerden oluşur. Yüksek dağlık kesimler ile alçak vadi tabanlarının birbirine çok yakın olduğu yörede, en alçak yer Ferhatlı Çayı ile Berta Çayı'nın kavuştuğu kesim (280 m.) iken, Yalnızçam sıradağları üzerindeki Çadır Dağı'nın Eğripınar Tepesi (Kürdevan Tepesi) ise en yüksek (3054 m.) noktayı meydana getirir.

Foto 2. İlçe merkezinin girişindeki kanyon vadi.

Doğu Karadeniz Dağları'nın güney kanadını (İç Pontitler) meydana getiren Yalnızçam Dağları, Oltu Çayı Havzası'nın kuzeydoğusundan başlayarak GB-KD yönde Gürcistan sınırına kadar uzanır. Yukarı Kura Havzası ile Çoruh Havzası'nı birbirinden ayıran Yalnızçam Dağları aynı zamanda Karadeniz Bölgesi ile Doğu Anadolu Bölgesi arasında tam bir coğrafi sınırdır (RIZVANOĞLU, 2003,10). Yalnızçam sıradağları üzerindeki volkan konileri bir tarafa bırakıldığında söz konusu dağ kuşağı üzerinde sivri doruklu tepelere pek rastlanmaz. Araştırma sahasının doğusunda yer alan ve sahanın en

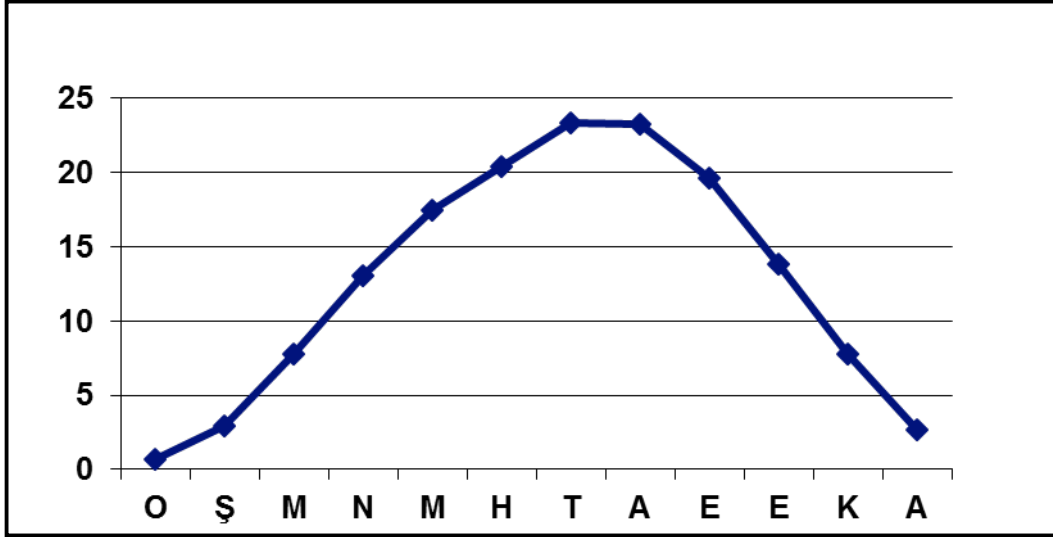
yüksek noktasını oluşturan Çadır Dağı'ndan kuzeydoğudaki Göze Dağı'na kadar uzanan bir alan Pliyosen yaşlı bazalt platoları geniş bir yer tutar (KOÇMAN,1979,33). Araştırma sahasının diğer kesimlerine oranla vadi sıklığının az olduğu bu kesimler, yörenin yüksek yayla kuşağını oluşturmaktadır. İlçe ekonomisinde önemli bir yere sahip olan yaylacılık faaliyetlerinin tamamına yakını, yukarıda ifade edilen geniş bazalt platolarından oluşan yüksek yaylalarda yapılmaktadır(RIZVANOĞLU, 2003:10).

Karadeniz Bölgesi ile Doğu Anadolu Bölgesi arasında yer alan bir konuma sahip olması yörenin iklimi üzerinde çok etkili olmuştur. Ortalama 500 m. rakıma sahip ve yaklaşık 41° kuzey enleminde yer alan Ardanuç, her mevsim bol yağışlı nemli Karadeniz iklimi ile kış aylarının sert ve uzun geçtiği sert karasal iklim arasında geçiş özelliği göstermektedir. Yıllık sıcaklık ortalamasının 12,7° C bulunduğu yörede yıllık ortalama yağış değeri 451 mm. civarındadır.

Tablo 1. Ardanuç Meteoroloji İstasyonunun Aylık ve Yıllık Sıcaklık Ortalamaları (C°)

0	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
0.7	2.9	7.8	13.0	17.4	20.4	23.3	23.2	19.6	13.8	7.8	2.7	12.7

Kaynak : DMİGM. Kayıtlarından

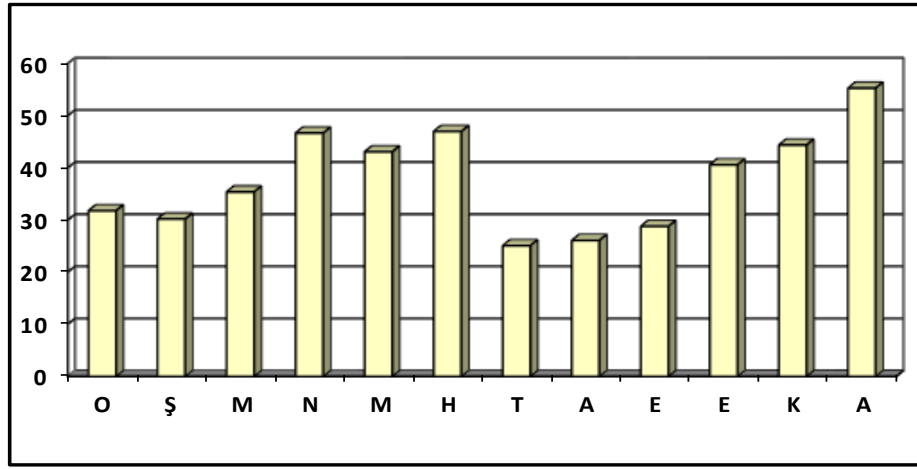

Şekil 1.Ardanuç'un aylık ortalama sıcaklıkları (C°)

Tablo 2. Ardanuç'ta Aylık ve Yıllık Ortalama Yağış Miktarı (mm)

O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
31.8	30.2	35.4	46.7	43.1	47.0	25.1	26.1	28.8	40.6	44.4	55.3	451.7

Kaynak: DMİGM Kayıtlarından Alınmıştır

Şekil 2. Ardanuç'ta Aylık Ortalama Yağış Değerlerinin Yıl İçindeki Gidişi (mm)

Çok kısa mesafelerde büyük yükselti farklarının olduğu bölgenin bir kısmı Avrupa-Sibirya Flora Bölgesinin içerisinde yer alırken, bir kısmı İran-Turan, bir kısmı da Akdeniz kökenli bitkilerin yayılış alanı içersindedir. Kısa mesafelerdeki bu değişiklik, büyük bir ihtimalle geçmişteki iklim değişimlerinin sonucudur. Böylece araştırma sahasının bitki örtüsü, geçmişteki iklim değişimleri ile birlikte yükselti, bakı, eğim ve toprak özellikleriyle insanların müdahalesi sonucunda şekillenmiştir. Bu değişik etkilerin sonucunda araştırma sahasının bitki örtüsü; çalı ve kuru orman formasyonu, orman formasyonu ve alpin ve subalpin çayır formasyonu gruplarına ayrılmaktadır (RIZVANOĞLU, 2003:34).

Hayvancılık ve yaylacılık faaliyetleri için hayati öneme sahip olan alpin ve subalpin çayırlar katına, ormanın üst sınırı üzerinde yaklaşık 2000-2400 metrelerden sonra ulaşılmaktadır. Organik madde bakımından zengin asit reaksiyonlu dağ-çayır topraklarının yer aldığı bu kuşak içerisinde ot ve çiçeklerin çeşitli türleri zengin bir flora meydana getirmektedir. Bunların arasına yer yer küçük çalı toplulukları da karışmaktadır. Zirve kesimlerinde ise özellikle de eğimin arttığı taşlık alanlarda seyrek ve cılız bir örtü yer alır.

Yılın büyük bir bölümünde kar altında kalan ve Nisan-Mayıs aylarından itibaren tekrar yeşillenmeye başlayan bu çayır kuşağının yaklaşık 2000-2400 metreler arasındaki kesimlerinde genellikle nemcil karakterde dağ çayırları görülmektedir. Yaz mevsimi boyunca yeşilliğini koruyan bu alanlar Haziran ve Ekim ayları arasında uzun yıllardan beri yöre ekonomisinde çok önemli bir yere sahip olan yaylacılık faaliyetlerinin yapılmasına imkân tanımaktadır. Bu kuşak içerisinde yer alan türler arasında yavşanotu (*Artemisia*), kekik(*Thymuspolytrichus*), geven (*Astragalus*), asaotu (*Ferula communis*), güveyotu (*Origanumvulgare*), çobanyastığı (*Acantholiman*), kurtsoğanı (*Ornithogalum*), yabanisoğan (*Alliumdecipiens*), dağsoğanı (*Scilabifolia*), ölmezçiçeği (*Helichrysum*), kralçiçeği (*Fritalliriasp.*), lale (*Tulipaarmena*), çayıryumağı (*Festucaleavis*), veronika (*Veronicamultifidia*), taşkıran (*Saxiffraga*), salkımçiçeği (*Silena lasianta*), çuhaçiçeği (*Primula eleor*), fiğ (*Vicia blanscea*), ayrıkotu(*Agropyrum*),düğünçiçeği (*Ranunculus*), koyungözü (*Bellis*), püsküllüçayır (*Bromustocorum*), altınçiçeği (*Alyssumcompestere*), aslanpençesi (*Creastiumpurpurescens*), sıçankuyruğu (*Hieraricum*), kızılgozdikeni (*Eryngium*), gıcirdikeni (*Smilax*), dağgülü (*Hypericum pruniatum*) ve çayırotları (*Graminea*) yer almaktadır (Atalay,1994:179).

Foto 3. Güreşli Köyü Yakınlarında Ormanın Üst Sınırı.

3. BEŞERİ ÇEVRE ŞARTLARI

Çalışmamıza konu olan Bilbilan Yaylası idari bakımdan Ardanuç İlçesi sınırları içerisinde yer almakla birlikte gerek adı geçen yayla gerekse hemen yakın çevresinde yer alan diğer yaylalar sadece Ardanuç'a bağlı köyler tarafından değil Şavşat, Damal ve

Göle'ye bağlı çok sayıda köyde yaşayan hane halkları tarafından kullanılmaktadır. Hatta Erzurum, Kars, Trabzon ve Rize illerinden dahi bu merkezi yayla kuşağına hayvan otlatmak veya alış veriş amaçlı gelenlere rastlanmaktadır. Bu nedenle yayla yerleşmelerinin nüfus potansiyeli içerisinde en çok Ardanuç yer tutmakla birlikte yakın yerleşmelerin de önemli küçümsenmeyecek payı bulunmaktadır.

Ardanuç ve çevresinde yerleşme tarihi, günümüzden yaklaşık olarak 5000 yıl öncesine kadar uzanmaktadır. M.Ö. 3000'li yıllarda Orta Asya'dan gelip Doğu Anadolu ve Azerbaycan bölgeleri ile birlikte Çoruh Irmağı boylarına da yerleştikleri sanılan Hurriler, Asyanik kavminden olup, maden çağını getiren kavim olarak da bilinmektedirler (KIRZIOĞLU,1953:25). Dolayısıyla Asyanik kavminden olan Hurriler'in bu gölgede bulunan (Gümüshaneköy) bakır madenlerini kullandıkları sanılmaktadır. Nitekim 1930 yılında Şavşat'ın Meşeli köyü ile Yusufeli'nin Demirköy yakınlarında yapılan yol yapım çalışmaları sırasında bulunan iki bakır baltanın M.Ö.3000 yıllarına ait olduğu sanılmaktadır (CEYLAN,1995:145).

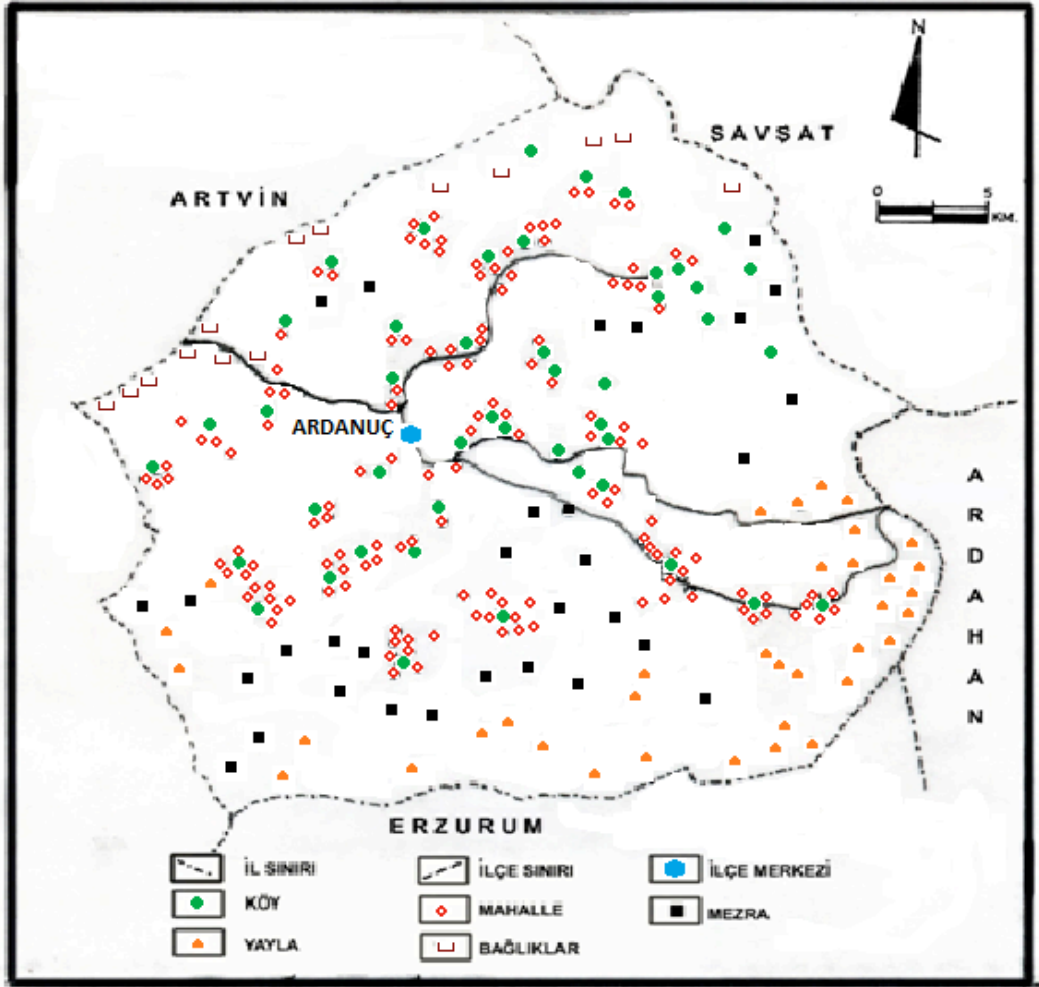
1935 yılında Şavşat'a bağlı bir nahiye merkezi olan Ardanuç'un nüfusu 14 562 kadardı. 2016 ADNKS sonuçlarına göre ilçe nüfusu 10744'ü bulmuştur. Yani 1935 yılı ile 2016 yılı arasındaki 81 yıllık sürede araştırma sahasının nüfus miktarı 3818 kişi azalmıştır. Başka bir ifade ile bölge nüfusu bu 81 yıllık dönemde yaklaşık % 26.2 oranında azalma yaşamıştır. Bununla birlikte ilçe merkezinin nüfus miktarı daha hızlı bir artış göstermiştir. Çünkü 1940 yılında Nahiye Merkezi olan Ardanuç'ta 219 kişi yaşarken, 2016 yılında bu rakam 5527 kişiyi bulmuştur. Bunun nedeni bu süre içerisinde kırsal kesimden ilçe merkezine olan göçlerdir. 1945 yılından itibaren nahiye merkezi ilçe merkezine dönüştürülmüş, bu da Ardanuç'un köylerinden ilçe merkezine büyük çaplı göçe neden olmuştur.

Tablo 3. Ardanuç İlçesinin Nüfus Gelişimi (1935-2016).

Yıl	Nüfus	Artan-Azalan	Yıllık Artış (%)
1935	14 562	-	-
1940	15 712	1150	1,5
1950	19 352	3640	2,3
1960	22 624	3272	1,7
1970	23 306	682	0,3
1980	21 945	-1321	-0,6
1990	17 782	-4163	-1,9
2000	14 477	-3305	-1,8
2010	11 613	-2864	-2,0
2016	10 744	-869	-1,2

Kaynak, D.İ.E. verilerinden hesaplanmıştır.

Araştırma sahasında 2016 yılında yönetim açısından bir ilçe merkezi (Ardanuç) ve 49 muhtarlık yönetim birimi vardı. Şehirsel fonksiyonlar itibariyle ele alınacak olunursa, inceleme alanında şehirsel fonksiyonların gelişmiş olduğu bir yerleşme yoktur. 2016 ADNKS verilerine göre 5527 kişilik nüfusa sahip olan Ardanuç İlçe Merkezi, fonksiyonları itibariyle daha çok bir kasaba yerleşmesini andırmaktadır. Yani bazı şehirsel fonksiyonlar kısmen gelişmiştir.

Harita 3. Yerleşme Haritası.

2016 yılı itibarıyla ilçedeki 49 köy yerleşmesinin toplam nüfusu 5200'dir Dolayısıyla ortalama köy nüfusu büyüklüğü yaklaşık 106 olarak ortaya çıkmaktadır.

Araştırma sahasında bağ evi, mezra ve yaylalardan oluşan geçici yerleşmelere de rastlanmaktadır. 15 bağ evi, 28 mezra ve 42 yayla yerleşmesinin bulunduğu yörede yıl içerisinde dikey ritmik hareketlilik çok fazladır. Kış aylarında kullanılan bağ evleri ile yaylaların yükseklikleri arasında 2000 m. bulan farklar oluşmaktadır.

Araştırma sahasındaki en yoğun kullanılan geçici yerleşme şeklini yayla yerleşmeleri meydana getirmektedir. Ormanın üst sınırından itibaren başlayan yaylacılık faaliyet bölgeleri, yılın belli devrelerinde yerleşilen yayla yerleşmelerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Araştırma sahasında 42 yayla yerleşmesi bulunmaktadır. Bu yaylalardan biri olan Bilbilan Yaylası birçok yayla yerleşmesinin merkezi durumundadır. Yaylalarda sürdürülen ekonomik faaliyet hayvancılık olup, hayvanların yüksek dağ çayırlarında otlatılmasıyla gerçekleştirilir.

4. HAYVANCILIK FAALİYETLERİ

Ardanuç'ta hayvancılık, doğal çevre şartlarının bir sonucu olarak, ekonomik faaliyetler içerisinde çok önemli bir yere sahiptir. Gerçekten de topografik yapının oldukça engebeli olduğu yörede mevcut ekili-dikili alanlar fazla bir yer tutmadığı gibi oldukça küçük parsellerden oluşmaktadır. Bu durumda bitkisel üretimden elde edilen gelir istenilen düzeyde gerçekleşmediği için alternatif faaliyet olarak ortaya çıkan hayvancılık ilçe ekonomisinde ağırlığını hissettirmektedir.

Ardanuç'ta çayır ve otlak alanlarının yüzölçümü 16 191 ha. bulmaktadır. Bu da ilçe yüzölçümünün yaklaşık olarak % 17'sini oluşturmaktadır. Bu orana boş bırakılan bazı tarlalar ile orman içi ve kenarındaki boşluk alanlar da eklenir ise mera olarak kullanılabileceği arazi % 25'i bulabilmektedir.

Araştırma sahasında 2016 yılında 44.125 baş koyun, 1.918 baş keçi, 11.241 baş sığır (öküz sayısı dahil) ve 35 baş yük ve çeki hayvanı besleniyordu. Toplam 57 284 kadar olan küçük ve büyük baş hayvan varlığının % 80,3'ünü küçükbaş hayvan varlığı oluşturmaktaydı. Bu sayılar yöredeki hayvancılık faaliyetleri içerisinde küçükbaş hayvan varlığının ne kadar önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir

Ardanuç'ta, *modern ahırda, besin değeri fazla olan ince yemleri kullanarak, verimi yüksek iyi cinsi hayvan yetiştirme* şeklindeki besicilik anlayışı pek yerleşmemiştir. Bunda; ince yem temininde karşılaşılan güçlükler, sermaye yetersizliği ve hayvansal ürünlerin pazarlama imkânının kısıtlı oluşu gibi faktörlerin büyük rolü olduğu söylenebilir.

Mera hayvancılığının yaygın olduğu bu bölgede yetiştirilen hayvanların verimleri çok düşük değildir. Sığır ırkları genelde *Doğu Kırmızısı* sığırların *Montafon* ırkı boğalar ile doğal tohumlama sonucu elde edilmiş melez ırklardır. Melez sığır cinsinin çok olmasında Ardanuç ilçe merkezinde yer alan boğa harasının büyük payı bulunmaktadır. 1961 yılında

kurulmuş olan bu hara, Artvin ilinin tek boğa harası olup Ardanoç İlçesi'nin yanı sıra, diğler ilçe ve köylerine de doğđl tohumlama yoluyla hizmet vermektedir.

Mera ve otlak alanlarına daha yakın olan ve yükselti ortalaması fazla olan köy yerleşmelerinde beslenen hayvan sayısı, alt kesimlerdeki köy yerleşmelerine göre daha fazladır. Nitekim, yüksek kesimlerde kurulmuş olan Güleş, Aydın, Geçitli, Bulanık, Kutlu, Ballı, Tosunlu, Peynirli ve Zekeriya köylerinin toplam hayvan varlığı (kanatlılar hariç) toplam hayvan sayısının % 54.7 kadarını oluşturmaktadır. Buna karşılık, Berta Çayı ve Bulanık Deresi vadilerinin alçak kesimlerinde kurulmuş olan Ferhatlı, Gümüşhane, Ekşinar, Gökçe, Örtülü, Soğanlı, Naldöken ve Müezzinler gibi köy yerleşmelerinde beslenen hayvan sayıları oldukça azdır.

5. YAYLACILIK VE BİLBİLAN YAYLASI

Karadeniz Bölgesi ile Doğu Anadolu Bölgesi arasında geçiş sahasında yer alan Ardanoç ilçesinde yayla yerleşmeleri ve yaylacılık faaliyetleri önemli bir yer tutmaktadır. Eski Türkçede yaz mevsimi anlamına gelen *yay* kökü ile hayvanları açıktta ve dağınık olarak otlatmak anlamını da ifade eden *yaymak* kavramlarından çıkan yayla kavramı (ALAGÖZ, 1941:150) hem bir Fiziki Coğrafya terimi hem de Beşeri Coğrafya terimidir (DOĞANAY, 1994:265). Fiziki Coğrafya terimi olarak yayla, İZBIRAK(1986) tarafından; *akarsularla derin bir şekilde yarılmış, parçalanmış, fakat üzerinde düzlüklerin belirgin olarak bulunduğu yeryüzü şekli* olarak ifade edilmiştir (İZBIRAK, 1986:339).

Yayla ve yaylacılık ile ilgili daha başka tanımlarda yapmak mümkündür. Nitekim DARKOT, ot temin etmek ve otlatmak maksadıyla sürülerin dağ sınırlarındaki yamaç ve düzlüklerde yayılmasından bahsetmekte ve yayla ile yaylak kavramlarının asıl olarak buradan türediğini belirtmektedir (DARKOT, 1968:131).

Bir yerleşme yeri ve ekonomik faaliyet alanı olarak ele alındığında ise yayla EMİROĞLU tarafından farklı yerleşmelerde yaşayan farklı sosyo-ekonomik yapıdaki grupların yılın belli bir döneminde çıktıkları ve orada beşeri ve ekonomik faaliyetlerde buldukları alan olarak tanımlanır (EMİROĞLU, 1997:9).

Söz konusu bu tanımlara göre yayla ve yaylalar, ister Fiziki Coğrafya ve isterse Beşeri Coğrafya terimi olarak tek bir fonksiyona ya da birden fazla fonksiyonlara hizmet etmektedirler. Gerçekten de araştırma sahasında yayla ve yaylalar daha çok ekonomik amaçlı olarak, belli dönemde hayvan sürülerini yüksek dağ çayırlarında otlatmak amacıyla gerçekleştirilmektedir. Zaten yaylacılık, yükselti farkının neden olduğu iklim değişmeleri sonucu farklı dönemlerde olgunlaşan bitki örtüsüne bağlı olarak, hayvan sürülerinin yer değiştirmesi ile ilgili bir faaliyettir (EMİROĞLU,1977:11). Belirgin yükselti farklarının söz konusu olduğu araştırma sahasında, 2000 m. civarındaki yükseltiden itibaren başlayan alpin ya da subalpin çayırlar, yöre insanı tarafından ikinci bir ekonomik faaliyet alanı

olarak, hayvanlarını otlatmak amacıyla kullanılmaktadır. Hayvancılık faaliyetleri dışında Ardanuç ilçe merkezinde oturan bazı aileler, yaz mevsiminde söz konusu bu yüksek alanların temiz havasından, serin sularından faydalanmak ve dinlenmek amacıyla günü birlik de olsa söz konusu bu yüksek alanları değerlendirmektedirler. Gerçektende bölgedeki yaylacılıkla ilgili en önemli özelliklerinden birini de ortaya çıkışından beri sürdürülen bir yaşam tarzı şekline dönüşmüş olması oluşturur (ZAMAN,2007:457).

Mevki olarak araştırma sahasında 42 yayla yerleşmesinin varlığından bahsedilmekle birlikte bu yaylalardan biri olan Bilbilan (Bülbülhanları) Yaylası, diğerlerinden farklıdır. Bilbilan yaylası merkezi bir yayla özelliğinde olup birçok köy yerleşmesine ait olan yayla yerleşmelerinin bir arada bulunduğu geniş bir sahayı içerisine almaktadır. Yalnızçam Dağları'nın Ardahan ile Ardanuç arasında sınır oluşturduğu yüksek kesimlerinde yer alan bu merkezi yaylanın merkezi kesimi Artvin İli toprakları içerisinde yer almaktadır. Araştırma sahasının güneydoğusunda bulunan Bilbilan'da, Ardanuç'a bağlı olan hemen hemen bütün köy yerleşmelerinin yayla yerleşmesi bulunmaktadır.

Ekonomik amaçlı olarak çıkılan yaylalarda gerek hayvanların otlatılması gerekse hayvansal ürün elde etmek için kalınan süre yaklaşık olarak 2,5-3 ay kadardır. Bu süre hava şartlarına bağlı olarak değişiklik göstermekle birlikte genelde eylül ayında havaların soğumaya başlamasıyla yaylalardan dönüş hareketi de başlamış olur. Genelde yayla dönüşünde ilk durağı mezralar oluşturmaktadır. Mayıs ayında mezralarda ekilen ürünlerin olgunlaşması nedeniyle hasadı yayla dönüşünde yapmak gerekir. Eğer mezrada her hangi bir tarım ürünü ekilmemiş ve hayvan sayısı da fazla değil ise yayla dönüşünde mezra kullanılmadan köye inilmektedir. Böylece yılın hemen hemen yarısına yakın bir bölümünü kapsayan bu dikey yönlü ritmik göç hareketi köy yerleşmelerine geri dönüş ile tamamlanmış olmaktadır.

Araştırma sahamızı oluşturan Ardanuç İlçesi'nde yaylacılık faaliyetleri gittikçe önemini kaybetmektedir. Uzun zaman süreci içerisinde nüfusu azalma eğiliminde olan ilçede hayvancılık ekonomisi eski önemini kaybetmiştir. 20-30 yıl öncesine kadar köylerde yaşayan her ailenin yaylacılık faaliyetine katıldığı ilçe halkı tarafından ifade edilmektedir. Her ailenin hem mezra da hem de yaylada kendine ait meskeni bulunduğu ifade edilmektedir. Günümüzde bu meskenler halen bulunmakla birlikte çok az aile tarafından mezra ve yaylalara çıkılmaktadır. Bunun başlıca nedeni köylerde nüfusun az mevcut nüfusun ise fazla hayvan beslememesidir. Yöre halkının yaylalara eskisi kadar rağbet etmemesinin bir diğer nedeni de bir zamanlar arpa ve buğday gibi tahılların yetiştirildiği tarım alanlarının artık ekilmeyip otlak haline dönüştürülmesidir. Bu durumda köy civarındaki otlak alanları mevcut hayvanlar için yeterli olabilmekte yüksek ve uzak olan yayla alanlarına gitmeye gerek kalmamaktadır.

Araştırma sahasında 2016 yılında yaklaşık 450 aile yaylacılık faaliyetine katılmıştır. Yaylacılık faaliyetine katılan ailelerin ortalama 3 kişiden oluştuğu kabul edilirse yaylacılık faaliyetine katılan toplam nüfus 1350 civarındadır. Yine aynı dönemde yaylalara çıkarılan büyükbaş hayvan sayısı yaklaşık 11500 baş kadar iken küçükbaş hayvan sayısı yaklaşık 33600 kadardı. Yaylalara çıkarılan büyükbaş hayvan sayısına 220 kadar olan öküz sayısı da dahildir. Böylece 2016 yılında yaylalara çıkarılan toplam hayvan sayısı yaklaşık olarak 45 320 baş kadardı. Buna göre yaylacılık faaliyeti doğrultusunda yaylalara çıkarılan hayvan sayısı toplam hayvan sayısının yaklaşık olarak % 79 (%79,1)'unu oluşturuyordu. Aynı dönemde araştırma sahası köylerinde yaşayan toplam aile sayısı 1681 kadardı. Yaylalara çıkan toplam aile sayısının 450 civarında olduğu hatırlanır ise bu durumda ailelerin yaylacılık faaliyetinde bulunma oranının % 26.7 olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu oranlardan da anlaşılacağı üzere araştırma sahasında beslenen hayvanların çok büyük bölümü yaylalara çıkarılırken kırsal kesimde yaşayan ve genelde hayvancılıkla uğraşan ailelerin ancak 1/4'i yaylacılık faaliyetlerine katılmaktadır. Bu oranlar arasındaki fark birkaç nedene dayanmaktadır. Bunlardan biri araştırma sahasındaki köylerinde yaşayan ailelerin hepsinin hayvancılık ekonomisiyle uğraşmıyor olmamasıdır. Genelde yaşlı kişilerden oluşan aileler büyük hayvan sürülerini besleme ihtiyacını ve gücünü bulamamaktadırlar. Genç nüfusun azaldığı, neredeyse hiç kalmadığı bu köylerde her aile bir veya iki yada en fazla üç veya dört baş hayvan beslemekte bu hayvanlar için de yaylaya çıkma gereği duymamaktalar.

Araştırma sahasındaki ailelerin yaylacılık faaliyetine katılma oranının azalmasının bir diğer nedeni de azalan hayvan sayısına bağlı olarak yaylaya çıkmayan ailelerin kendi hayvanlarını yaylaya çıkan ailelere geçici bir süre için teslim etmeleridir. Kendi beslediği hayvan sayıları fazla olup yaylaya çıkan aileler, geçici bir süre için teslim aldıkları hayvanları ya belli bir ücret karşılığında ya da peynir ve yağ karşılığında yaylalarda otlatarak beslerler. Bu şekilde yapılan yaylacılık faaliyetine ilçe halkı tarafından *kesim yaylacılığı* denir. Birçok köyde yapılan bu yaylacılığa Bağlıca Köyü'ndeki yaylacılık örnek gösterilebilir. Bu köyün iki yaylası bulunmakla birlikte köye çok uzak olması nedeniyle Bilbilan mevkiinde bulunan yaylaya çıkılmamaktadır. Köye daha yakın olan Karçal Dağları'ndaki yaylaya ise 2016 yılında 6 hane çıkmıştı. Bu aileler beraberlerinde kendi hayvanlarıyla birlikte, yaylaya çıkmayan ailelerin teslim ettikleri hayvanları çıkarmışlardı. Yayla dönüşünde her büyükbaş hayvan başına, yaylacılık emeğinin karşılığı olarak ortalama 5 kg. peynir, 5 kg. da tereyağı alınmaktadır. Bu şekilde yapılan anlaşma hemen hemen bütün yörede geçerli olup uzun zamandan beri pek değişmemiştir.

Yaylalara çıkarılan büyükbaş hayvanlar, genellikle herhangi bir barınak oluşturmaksızın, geceleri dışarıda barındırılırlar. Küçükbaş hayvanlar ise üstü açık ve etrafı tahtayla ya da tomruklarla çevrilmiş ağıl adı verilen barınaklarda gecelerler. Genellikle toplu yerleşme formu gösteren yayla yerleşmelerinde yaylacı ailelerin kaldıkları meskenler

Merkezi Yaylalara Bir Örnek; Bilbilan Yaylası

ormana yakınlıkları ve uzaklıklarına göre bazen tamamıyla ahşap malzemelerden bazen de ahşap ve taştan inşa edilmiştir (Fotoğraf 4).

Foto 4. Taş ve ahşap malzemenin birlikte kullanıldığı yayla evi.

Yalnızçam Dağları'nın Artvin ve Ardahan toprakları arsında yer alan bu yayla yerleşmeleri Türkiye'nin en verimli yaylalar kuşağı olan Ardahan-Kars yaylaları içerisinde yer almaktadır. Ardahan İl sınırının da geçtiği bu kesimde yer alan bu verimli dağ çayırları gerek Ardanuç köylülerince gerekse Ardahanlılar tarafından yüzlerce yıldan beri değerlendirilmektedir. Artvin İli ile Ardahan İli arasındaki bu bölgede yer alan Bilbilan Yaylası, çevredeki onlarca yaylanın merkezi konumundadır. Merkezi yayla olması konumunun yanı sıra üstlendiği ticari fonksiyondan da bu önemi giderek artmaktadır. Bülbülhanları olarak da adlandırılan bu yaylaya Derehanları Yaylası da denir. Söz konusu bu yaylanın ortasından geçen ve *top yolu* olarak adlandırılan karayolu Artvin ile Ardahan ilinin yayladaki sınırını oluşturmaktadır. Yolun doğu tarafında kalan alanlar Ardahan İli'nin Göle İlçesi'ne, batı tarafında kalan alanlar ise Ardanuç'a aittir.

Bilbilan Yaylası'nı önemli kılan başlıca faktör çevresindeki verimli yayla alanlarında beslenen büyükbaş ve küçükbaş hayvanların pazarlandığı bir mekân olmasıdır. Artvin ile Ardahan arasındaki en kısa karayolu üzerinde yer alan bu yayla yerleşmesi ulaşım kolaylığının verdiği avantaj sayesinde de Doğu Karadeniz Bölümü'ndeki ve Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki yaylalardan oldukça farklı bir özelliğe sahiptir. Derehanları denilen merkezi kesimde Haziran ayının ortalarından Eylül ayının ortasına kadar geçen sürede her

cumartesi günü pazar kurulmaktadır. Yaylada pazarın kurulduğu bu güne ilçe halkı tarafından *hafta* denilmektedir. Hafta olarak adlandırılan cumartesi günü uzak ve yakın çevreden gelen yaylacı aileler hayvan alım-satımında bulunurlar. Yaylaya hayvan satın almak amacıyla Artvin'den, Rize'den, Trabzon'dan ve Erzurum'dan gelenler olmaktadır. Pazarlık usulü ile yapılan satış sonucunda alınan hayvanlar eğer uzak merkeze satılmış iseler kamyonlara yüklenerek götürülürler. Alışveriş yapanlar genelde Rize, Ardeşen, Hopa ve Artvin civarından gelen tüccarlardır. Az da olsa Erzurum ve Kars'tan gelen tüccarlar da bulunmaktadır. Yaylada sadece hayvan alım-satımı değil hayvansal ürünler ile yaylacı ailelerin ihtiyaçları olan çeşitli gıda malzemeleri, giyim eşyaları ve çeşitli züccaciye ürünleri de satılmaktadır. Hayvansal ürünler yaylacı aileler tarafından satılmaktadır. Bu ürünlerin başlıcaları yağ, peynir ve yündür. Bu ürünler yaylaya çevre il ve ilçelerden gelen tüccarlar tarafından alınmakta karşılığında para verilmektedir. Takas usulüyle yapılan ticaret daha çok yaylacı aileler arasında hayvan ve hayvan ürünleri değiştirilmek suretiyle yapılmaktadır.

Foto 5. Yaylacı ailelerin günlük ihtiyaçlarını temin ettiği haftalık pazar.

Bilbilan'ın çevresinde yer alan çok sayıda yayla yerleşmesinde yaşayan yaylacı aileler *hafta* olarak adlandırılan cumartesi günü *Derehanları* çevresine toplanırlar. Öğle saatlerinde yayla merkezinde 2 500-3 000 kişilik insan kalabalığı gözlenmektedir. Bunların bir kısmı Ardaneç'li yaylacı aileler, daha büyük kısmı ise Ardahan'lı yaylacılardan oluşmaktadır. Yayladaki bu kalabalık nüfusun bir bölümünü ise minibüs ve kamyonetlerle yaylaya gelerek sebze ve meyve gibi gıda maddeleri ile çeşitli tüketim malzemelerini satan

seyyar satıcılar oluşturmaktadır. Seyyar satıcılar daha çok Rize, Trabzon, Ardahan, Olur ve Ardaneu'tan gelmekte kurdukları günübirlik sergilerini öğleden sonraki saatlerde bitirerek yayladan ayrılmaktadırlar. Bir hafta boyunca seyyar satıcıları bekleyen yaylacı aileler pazarın kurulduğu cumartesi günü ihtiyaçları olan eşyaları almak için *yayla merkezine* gelerek yaylanın büyük kentlerdeki pazar semtlerine benzer bir görünüm almasına neden olurlar. Yayladaki bu canlılık, alışveriş ortamı, temiz hava ve soğuk sular insanların gezmek ve görmek amacıyla yaylaya günübirlik olarak gezinti yapmasına da neden olmaktadır. Rekreasyon amaçlı yapılan bu gezintiler daha çok cumartesi günleri gerçekleştirilmektedir.

Foto 6. Bilbilan Yaylasındaki Konutlardan Bir Görünüş

Yaylanın ortasından geçen dere kenarında yaklaşık 30 konut bulunmaktadır. Bunların çoğunu, yaylacı ailelere ihtiyaçları olan çeşitli ürünleri ve gıda maddelerini satan tek katlı bakkallar oluşturmaktadır. Bu konutların bir kısmı ise harabe haline dönmüş ve terk edilmiştir. Dört konut iki katlı olup kahvehane ve otel olarak kullanılmaktadır. Kışın oldukça soğuk ve kar yağışının çok olduğu yaylada hiç kimse kalmamaktadır. Kar yağışının yaptığı ağır tahribat nedeniyle meskenler dayanıklılığını kaybetmiş içerisinde oturulması zor bir hal almıştır. Bu konutlardan biri tamamen betonarmedir. Diğerleri taş ve topraktan yapılmış çatıları ahşap malzeme ile örtülmüştür.

Foto 7. Bilbilan Yaylasında Koyunların Yünlerinin Pazarlandığı Mekan

Foto 8. Bilbilan Yaylası'nda cumartesi günü alışveriş yapan seyyar satıcı ve müşteriler.

Yaylada var olan geniş alışveriş imkânı yakın çevredeki insanlar tarafından değerlendirildiği gibi bölgeye uzak olan merkezlerden gelen satıcılar tarafından da değerlendirilmektedir. Nitekim bu merkezi yayla alanında sadece Ardauç ve Göle'ye ait

köylerin yaylaları değil, Artvin, Hopa, Borçka ve Şavşat'a bağlı bazı köylerin de yaylaları bulunmaktadır. Özellikle Karadeniz Bölgesi'nin kıyı kesiminden çok sayıda alıcı ve satıcı gelmektedir. Yaylaya hayvan almak için gelenler olduğu gibi kendinin beslediği veya başka yerden aldığı hayvanları satmak için gelenler de vardır. Çünkü yakın çevre içerisinde hayvan ve hayvansal ürünlerin en iyi şekilde alınıp satılacağı başlıca yer Bilbilan yaylasıdır. Yaylaya dışarıdan getirilerek satılan başlıca malzemeleri yaylacı ailelerin ihtiyacı olan hayvan koşum malzemeleri ve yünden yapılmış keçeler oluşturmaktadır. Hayvan koşum malzemeleri daha çok Erzurum ve Trabzon'dan getirilerek satılırken keçenin getirildiği başlıca yer İğdır'dır.

Yaylanın ortasından geçen ve *top yolu* olarak adlandırılan karayolunun doğusunda daha çok Ardahan'ın köyelerine ait yaylalar bulunmaktadır. Doğuda bulunan Tavget yaylasına daha çok Hopa, Sarp ve Kemalpaşa'dan gelen yaylacı aileler çıkmaktadır. Yine Ardahan tarafında yer alan Fatmaçayır Yaylası'na Karadeniz Bölgesi'nin sahil kesimi olan Hopa ve Kemalpaşa'lı yaylacılar gelmektedir. *Zengin'in Yurdu* olarak adlandırılan yaylaya ise daha çok Borçka, Sarp ve Hopa'dan gelen aileler çıkarak yaylacılık faaliyetlerinde bulunurlar. Yaylanın kuzeybatı kesiminde araştırma sahasının en yüksek dağı olan Çadır Dağı (Kürdevan dağı da denir ve en yüksek tepesi olan Eğripmartepesi 3054 m. yükseltidedir) bulunmaktadır. Bu dağın yaylaya dönük olan güneydoğu yamaçlarına *Sırtmahalle Yaylası* denilmektedir. Bu yamaçlarda birÇok yayla yerleşmesi bulunmaktadır. Bunların çoğunluğu Ardanoç köyelerine aitken bazıları da Artvin il merkez ilçeye ait olan köylerin yaylalarıdır. Bu köylerin bazıları Hamamlı, Ahlat, Salkımlı, Seyitler, Varlık ve Vezirköy dür. Aynı mevkiide Şavşat'ın Sıraşinkot Yaylası da bulunmaktadır. Böylesine geniş alana yayla imkanı tanıyan Bilbilan Yaylası ve çevresindeki yaylalardan, 250-300 bin civarında küçükbaş, 150 bin civarında da büyükbaş hayvanın yararlandığı tahmin edilmektedir.

6.SONUÇ

Karadeniz Bölgesi'nin Doğu Karadeniz Bölümü'nde yer alan Ardanoç, doğal çevre ve beşerî çevre özellikleri itibariyle Doğu Anadolu Bölgesi ile Karadeniz Bölgesi arasında geçiş özelliği taşımaktadır. Kuzeyden ve batıdan Artvin merkez ilçe ile kuzeydoğusundan Şavşat, doğudan Ardahan güneyden ise Erzurum ile sınırlanan Ardanoç, yaklaşık 990 km² yüzölçümüne sahiptir. Deniz seviyesinden 500 metre kadar yükseltideki Ardanoç Kasabası, idari alanında 49 köy yerleşmesinin de yer aldığı Ardanoç İlçesi'nin merkezi durumundadır. 2016 yılı ADNKS verilerine göre Ardanoç İlçesi'nde 5527'si Ardanoç Kasabası'nda, 5217'si köy ve beldelerde olmak üzere toplam 10 744 kişi yaşamaktadır.

Araştırma sahasının ana yeryüzü şekilleri sistematik olarak; yüksek dağlık alanlar, tepelik alanlar, vadiler şeklinde ayrılabilir. Yörenin ana jeomorfolojik şekilleri ise

fizyonomik bakımdan dağlar, parçalanmış platolar, dar ve keskin sırtlar üzerindeki yüzeyleri, aşınım artığı tepeler ve genellikle tabansız olan genç vadilerden oluşur.

Karadeniz Bölgesi ile Doğu Anadolu Bölgesi arasında yer alan bir konuma sahip olması yörenin iklimi üzerinde çok etkili olmuştur. Ortalama 500 m. rakıma sahip ve yaklaşık 41° kuzey enleminde yer alan Ardanuç, her mevsim bol yağışlı nemli Karadeniz iklimi ile kış aylarının sert ve uzun geçtiği sert karasal iklim arasında geçiş özelliği göstermektedir. Yıllık sıcaklık ortalamasının 12,7° C bulunduğu yörede yıllık ortalama yağış değeri 451 mm. civarındadır.

Çok kısa mesafelerde büyük yükselti farklarının yaşandığı bölgenin bir kısmı Avrupa-Sibirya Flora Bölgesinin içerisinde yer alırken bir kısmı İran-Turan, bir kısmı da Akdeniz kökenli bitkilerin yayılış alanı içersindedir. Hayvancılık dolayısıyla yaylacılık faaliyetleri için hayati öneme sahip olan alpin ve subalpin çayırlar katına ormanın üst sınırı üzerinde yaklaşık 2000-2400 m.lerden sonra ulaşılmaktadır.

Araştırma sahasında köylere bağlı mahallerin yanı sıra bağ evi, mezra ve yaylalardan oluşan geçici yerleşmelere de rastlanmaktadır. 15 bağ evi, 28 mezra ve 42 yayla yerleşmesinin bulunduğu yörede yıl içerisinde dikey ritmik hareketlilik çok fazladır. Kış aylarında kullanılan bağ evleri ile yayların yükseklikleri arasında 2000 m. bulan farklar oluşmaktadır.

Ardanuç'ta hayvancılık, doğal çevre şartlarının bir sonucu olarak ekonomik faaliyetler içerisinde çok önemli bir yere sahiptir. Gerçekten de topografik yapının oldukça engebeli olduğu yörede mevcut ekili-dikili alanlar fazla bir yer tutmadığı gibi oldukça küçük parsellerden oluşmaktadır. Bu durumda bitkisel üretimden elde edilen gelir istenilen düzeyde gerçekleşmediği için alternatif faaliyet olarak ortaya çıkan hayvancılık ilçe ekonomisinde ağırlığını hissettirmektedir.

İnce yem temininde karşılaşılan güçlükler, sermaye yetersizliği ve hayvansal ürünlerin pazarlama imkânının kısıtlı oluşu gibi nedenlerden dolayı Ardanuç'ta, *modern ahırda, besin değeri fazla olan ince yemleri kullanarak, verimi yüksek iyi cinsi hayvan yetiştirme* şeklindeki besicilik anlayışı pek yerleşmemiştir.

Karadeniz Bölgesi ile Doğu Anadolu Bölgesi arasında geçiş sahasında yer alan Ardanuç ilçesinde yayla yerleşmeleri ve yaylacılık faaliyetleri önemli bir yer tutmaktadır. Mevki olarak araştırma sahasında 42 yayla yerleşmesinin varlığından bahsedilmekle birlikte bu yaylalardan biri olan Bilbilan (Bülbülhanları) Yaylası diğerlerinden farklıdır. Bilbilan Yaylası merkezi bir yayla özelliğinde olup birçok köy yerleşmesine ait olan yayla yerleşmelerinin bir arada bulunduğu geniş bir sahayı içerisine almaktadır. Yalnızçam Dağları'nın Ardahan ile Ardanuç arasında sınır oluşturduğu yüksek kesimlerinde yer alan bu merkezi yaylanın merkezi kesimi Artvin ili toprakları içerisinde yer almaktadır.

Araştırma sahasının güneydoğusunda bulunan Bilbilan'da, Ardanuç'a bağlı olan hemen hemen bütün köy yerleşmelerinin yayla yerleşmesi bulunmaktadır.

Ardanuç İlçesi'nde yaylacılık faaliyetleri gittikçe önemim kaybetmektedir. Uzun zaman süreci içerisinde nüfusu azalma eğiliminde olan yörede hayvancılık ekonomisi eski önemini kaybetmiştir. 20-30 yıl öncesine kadar köylerde yaşayan her ailenin yaylacılık faaliyetine katıldığı yöre halkı tarafından ifade edilmektedir. Her ailenin hem mezra da hem de yaylada kendine ait meskeni bulunmakta idi. Günümüzde bu meskenler halen bulunmakla birlikte çok az aile tarafından mezra ve yaylalara çıkılmaktadır. Bunun başlıca nedeni köylerde fazla nüfusun olmayıp mevcut nüfusun ise fazla hayvan beslememesidir. Yöre halkının yaylalara eskisi kadar rağbet etmemesinin bir diğer nedeni de bir zamanlar arpa ve buğday gibi tahılların yetiştirildiği tarım alanlarının artık ekilmeyip, otlak haline dönüştürülmesidir. Bu durumda köy civarındaki otlak alanları mevcut hayvanlar için yeterli olabilmekte yüksek ve uzak olan yayla alanlarına gitmeye gerek kalmamaktadır.

Tarihi ve ekonomik bir olgu olarak ortaya çıkan hayvancılığa dayalı yaylacılık faaliyetleri, günümüzde eskisine nazaran giderek daha az öneme sahip olmakla birlikte hala yöre insanı için önemli bir ekonomik işleve sahiptir. Ardanuç ve çevresindeki nüfus miktarı son yıllarda bariz bir şekilde azalmakta daha az kişi yaylacılık faaliyetlerine katılmaktadır. Yakın zamana kadar köylerdeki ailelerin tamamına yakının katıldığı bu faaliyet yüksek kesimlerdeki birkaç köy yerleşmesi hariç çoğu köy yerleşmelerinde birkaç ailenin katıldığı bir faaliyet görünümündedir. Bununla birlikte çalışmamıza konu olan Bilbilan (Bülbülhanları) Yaylaları çevresine göre merkezi bir konuma sahip olup sadece Ardanuç'a ait kırsal nüfusun değil yakın çevredeki il ve ilçelerin de kırsal nüfusunun tercih ettiği bir geçici yerleşme özelliği taşımaktadır.

Bilbilan yaylasını önemli kılan başlıca faktör çevresindeki verimli yayla alanlarında beslenen büyükbaş ve küçükbaş hayvanların pazarlandığı bir mekân olmasıdır. Artvin ile Ardahan arasındaki en kısa karayolu üzerinde yer alan bu yayla yerleşmesi ulaşım kolaylığının verdiği avantaj sayesinde de Doğu Karadeniz Bölümü'ndeki ve Doğu Anadolu Bölgesindeki yaylalardan oldukça farklı bir özelliğe sahiptir. Derehanları denilen merkezi kesimde, haziran ayının ortalarından eylül ayının ortasına kadar geçen sürede her cumartesi günü pazar kurulmaktadır. Hafta olarak adlandırılan cumartesi günü uzak ve yakın çevreden gelen yaylacı aileler hayvan alım-satımında bulunurlar.

Yaylada var olan geniş alış-veriş imkânı yakın çevredeki insanlar tarafından değerlendirildiği gibi bölgeye uzak olan merkezlerden gelen satıcılar tarafından da değerlendirilmektedir. Nitekim bu merkezi yayla alanında sadece Ardanuç ve Göle'ye ait köylerin yaylaları değil, Artvin, Hopa, Borçka ve Şavşat'a bağlı bazı köylerin de yaylaları bulunmaktadır. Özellikle Karadeniz Bölgesi'nin kıyı kesiminden çok sayıda alıcı ve satıcı gelmektedir. Yaylaya hayvan almak için gelenler olduğu gibi, kendinin beslediği veya

başka yerden aldığı hayvanları satmak için gelenler de vardır. Çünkü yakın çevre içerisinde hayvan ve hayvansal ürünlerin en iyi şekilde alınıp satılacağı başlıca yer Bilbilan yaylasıdır.

Ülkemiz genelinde uzun zamandan beri yaşanan kırsal kesimden şehirlere olan göçler Ardanuç'ta da bariz bir şekilde yaşanmıştır. İlçe nüfusu uzun yıllar içerisinde artmamış hatta büyük çapta azalmalar yaşamıştır. Bunun en önemli nedeni ekonomik bakımdan bölge imkânlarının insanların temel ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalmasıdır. Söz konusu bu göç hareketleri azaltmak için yapılması gereken faaliyetlerin başında ilçe insanının daha fazla gelir elde edebileceği kazanç alanları oluşturmaktır. Bunun için hayvancılık ve yaylacılık faaliyetleri özendirilmelidir. Bu amaçla insanların yaylalara daha kolay erişebilmesi sağlanmalı, yayla yerleşmelerinin çeşitli alt yapı şartları düzeltilmeli, yaylacılık faaliyetlerine katılanlara tarımsal teşvikler verilmeli ve yayla dönüşünde hayvanların barındırıldığı hayvan barınaklarının modern tesisler haline getirilmesi için proje destekleri sağlanmalıdır. Bu bağlamda yapılacak çalışmalar için yol ve konum şartları çok elverişli olan Bilbilan Yaylası oldukça büyük avantaja sahiptir. Günümüzde civar yerleşme ve yaylaların cazibe merkezi olan Bilbilan, yapılacak yeni çalışmalarla daha büyük ve daha modern bir yayla yerleşmesi olacaktır. Yılın belli dönemlerinde düzenlenecek yayla şenlikleri ve tarımsal amaçlı fuarlar da bu açıdan önemli olup yaylanın rekreasyon bakımından kullanımını da artıracaktır.

REFERANSLAR

- ALAGÖZ, C.A.(1941) Birinci Coğrafya Kongresi, Raporlar, Müzakereler, Kararlar, Maarif Vekilliği, Ankara.
- ATALAY,İ., TETİK, M., YILMAZ, Ö.(1985) Kuzeydoğu Anadolu'nun Ekosistemleri. Ormancılık Arş. Enst. Yay. Teknik Bülten Seri No: 141, Ankara.
- CEYLAN, S.(1995) Artvin Yöresinin Coğrafi Etüdü, Basılmamış Doktora Tezi Atatürk, Univ. Sos. Bil. Enst., Erzurum.
- DARKOT, B.(1968) Türkiye İktisadî Coğrafyası. İst. Univ. Coğ. Enst. Yay. No: 51, İstanbul.
- DOĞANAY, H.(1994) Türkiye Ekonomik Coğrafyası. Atatürk Univ. Yay. No: 767. K.K.E.F. Yay. No: 39, Ders Kitapları Serisi, No: 33, Erzurum.
- DOĞANAY, H.,-ÖZDEMİR, Ü.,-ŞAHİN, İ.F., (2016), Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya, Pegem Yayınları, Ankara
- EMİROĞLU, M.(1977) Bolu'da Yaylalar ve Yaylacılık. Ankara Univ. D.T.C.F. Yay. No: 272, Ankara.
- İZBIRAK, R.(1986) Coğrafya Terimler Sözlüğü. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- KETİN, İ.(1966) Anadolu'nun Tektonik Birlikleri. MTA Der. No: 66, s. 20-43, Ankara.
- KIRZIOĞLU, M.F.(1953) Kars Tarihi. I. Cilt, Işık Matbaası, İstanbul.

Merkezi Yaylalara Bir Örnek; Bilbilan Yaylası

RIZVANOĞLU,M.(2003) Ardaneç İlçesinin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası, Basılmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniv.Sos.Bil.Enst. Erzurum.

RIZVANOĞLU,M. (2012) Yalnızçam Dağları'nın Merkezi Yaylası; Bilbilan (Bülbülhanları),Tam Metin Ulusal Coğrafya Sempozyumu, Atatürk Üniv. Erzurum.

SEVER, R.(2001) Berta (Okçular) Çayı Havzasının Fiziki Coğrafyası, Basılmamış Doktora Tezi, Atatürk Univ. Sos. Bil. Enst., Erzurum.

YILMAZ, B.S., GÜLBRAHİMOĞLU, İ., YAZICI, E.N, YAPRAK, S., SARALOĞLU, A., KONAK, O., KÖSE, Z., ÇUVALCI, F., TOSUN, C.(1998) Artvin İlinin Çevre Jeolojisi ve Doğal Kaynakları, MTA Genel Müd. Jeoloji Etütleri Dairesi, Ankara.

ZAMAN,M.(2007) Doğu Karadeniz Kıyı Dağlarında Yaylalar ve Yaylacılık.Atatürk Üniv. Yay. No:960,Erzurum.

ZAMAN, M.,-ŞAHİN, İ.F,-BAYRAM, N.,(2007) Doğu Karadeniz de Alternatif Bir Turizm Merkezi: Kümbet Yaylası. Doğu Coğrafya Dergisi. Sayı: 17, Erzurum.